

dr hab. **Małgorzata Czuryk**, prof. UWM

Warszawa, 22 sierpnia 2022 r.

Katedra Prawa Pracy i Prawa Socjalnego

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Warmińsko Mazurski w Olsztynie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Kingi Szymańskiej

pt „Struktura i zadania Komisji Konferencji Biskupów (Episkopatów) Wspólnoty Europejskiej (COMECE)”

Warszawa 2022, ss. 446

Promotor rozprawy: ks. dr hab. Krzysztof Warchałowski, prof. UKSW

Zgodnie z uchwałą nr 105/2021/2022 Rady Dyscypliny Nauki Prawne UKSW z 21 czerwca 2022 r. wydaną na podstawie art. 14 ust. 2 pkt. 2 ustawy 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, § 3 ust. 1 pkt 1 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora w zw. z § 23 ust. 1 uchwały nr 201/2019 Senatu UKSW w Warszawie z 23 października 2019 r. w sprawie postępowania o nadanie stopnia doktora w UKSW w Warszawie, powierzono mi przygotowanie recenzji w przewodzie doktorskim Pani mgr Kingi Szymańskiej.

Wobec powyższego przedstawiam poniższą recenzję:

I. Wybór problemu badawczego oraz sformułowanie tematu rozprawy

Ze względu na szeroki zakres przedmiotowy dysertacji, Autorka przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej podjęła się nie łatwego, nowatorskiego i potrzebnego z punktu widzenia naukowo-badawczego zadania. Podjęte i przeprowadzone badania mają niewątpliwie również istotne znaczenie praktyczne w wymiarze nie tylko prawnym ale również społecznym. Koncentrują się wprawdzie na działalności COMECE ale ukazują również kierunek integracji europejskiej, miejsce wartości chrześcijańskich w UE, podejmują wiele aktualnych zagadnień istniejących we

współczesnej debacie społecznej oraz przedstawiają miejsce kościołów i związków wyznaniowych oraz wspólnot niekonfesyjnych reprezentujących określony światopogląd w Unii Europejskiej. Autorka zaprezentowała też formy relacji między państwem a Kościołem w wybranych państwach UE. Przy podjętych badaniach Doktorantka odniosła się do licznych dokumentów Kościoła, prawa Unii Europejskiej, dokumentów COMECE i innych podmiotów oraz prawa wybranych państw. Na uwagę zasługuje duża objętość zebranej i wykorzystanej literatury przedmiotu, nie tylko polskojęzycznej ale również obcojęzycznej.

Przeprowadzona analiza naukowo-badawcza doprowadziła do powstania kompletnej pracy, która w oryginalny sposób ukazuje strukturę, miejsce i zadania COMECE w Unii Europejskiej. Należy uznać, że wybór problemu badawczego jest trafny. W literaturze przedmiotu brak jest całościowego, zwartego opracowania badanej tematyki. Dlatego, przeprowadzona analiza badawcza w zaprezentowanym przez Autorkę zakresie, wypełnia lukę badawczą w rozpatrywanej dziedzinie i stanowi studium, które może być podejmowane oraz rozwijane przez dalsze badania naukowe, gdyż podjęta tematyka jest szeroka.

Sformułowanie tematu rozprawy jest zasadniczo prawidłowe. Co prawda, na pierwszy rzut oka zwraca uwagę to, że w temacie Autorka posługuje się jeszcze określeniem „Wspólnota Europejska” ale już na początku wstępu pracy wskazuje, że przedmiotem dysertacji jest działalność Komisji Konferencji Biskupów Unii Europejskiej (COMECE) i wyjaśnia, iż w oficjalnej nomenklaturze „COMECE” funkcjonuje jako Komisja Konferencji Biskupów Unii Europejskiej od 2022 roku i taką aktualną nazwą posługuje się w dalszej części dysertacji (s. 11). W przypadku, gdyby rozprawa miała zostać opublikowana, sugeruję uaktualnienie jej tytułu.

Tytuł dysertacji prawidłowo koresponduje z poszczególnymi rozdziałami i tym samym tworzy przejrzystą, spójną całość. Tytuł dysertacji jest czytelny, jasny i oddaje w sposób należyty treść pracy.

II. Cel pracy i metody badawcze

Cel badawczy został określony przez Autorkę we wstępie (s. 11). Jest nim analiza działalności COMECE w kontekście relacji z instytucjami UE. Cel ten znajduje swoje rozwinięcie w poszczególnych rozdziałach. Został on określony w sposób jasny i czytelny. Zostały mu podporządkowane hipotezy i pytania badawcze. Doktorantka jako główną hipotezę wskazała założenie, że COMECE podejmuje działania, aby określony światopogląd religijny przeniknął do sfery politycznej UE. Jako hipotezę

pomocniczą przyjęła, że COMECE stara się kontynuować społeczną misję Kościoła na forum UE dbając, aby materializm i opacznie rozumiana „poprawność polityczna” nie wyrugowały z prawodawstwa UE chrześcijańskim wartości duchowych (s.11). Doktoranta uwypuklając swoje założenia badawcze wskazała pytania badawcze, na które odpowiedzi szukała podczas całego procesu badawczego, udzielając na nie odpowiedzi w poszczególnych rozdziałach rozprawy. Doktorantka postawiła następujące pytania badawcze: jakie wydarzenia sprawiły, że została powołana oparta na fundamencie religijnym COMECE?, jaką misję powierzono COMECE do spełnienia?, jakie okoliczności sprawiły, że aż do lat 90. XX wieku w dyskursie na forum UE pomijano wątek religijny?, jaką rolę odgrywała COMECE w polityce unijnej na przestrzeni lat swojego funkcjonowania?, z jakimi wyzwaniami przyszło się jej zmierzyć?, jak COMECE radzi sobie z realizacją celów, do których ją powołano? Jakie przeszkody temu towarzyszą i jak stara się je przezwyciężyć?, jaki jest bilans osiągnięć i porażek COMECE?, jakie są dalsze perspektywy dla COMECE? (s. 11-12). Wskazany przez Doktorantkę cel pracy, dobór hipotez oraz postawione pytania badawcze zasadniczo są prawidłowe, pozwalają one odczytać przyjęty przez Doktorantkę kierunek prowadzonych badań naukowych.

W dalszej kolejności wskazano założenia metodologiczne dysertacji, będące podstawą realizacji celu pracy i weryfikacji hipotez badawczych. Metodami badawczymi wykorzystanymi w pracy była metoda analityczno-syntetyczna do dokonania analizy zebranego materiału w celu zsyntetyzowania rezultatów badań w podsumowaniu. Metodą dogmatyczno-prawną posłużono się w celu przeanalizowania źródeł prawa i orzecznictwa. Doktorantka wskazała, iż korzystała również z metody historycznej oraz w niezbędnym zakresie również z metody komparatystycznej (s.15-16). Dobór metod badawczych należy ocenić pozytywnie, gdyż pozwolił on na realizację przyjętych założeń badawczych. Przyjęta przez Doktorantkę metodologia jest właściwa dla metodologii wykorzystywanej w naukach prawnych.

III. Konstrukcja i treść pracy

Struktura pracy jest prawidłowa. Dysertacja została podzielona na pięć rozdziałów merytorycznych. Zawiera również spis treści, wykaz najważniejszych skrótów, wstęp, zakończenie i bibliografię. Każdy z rozdziałów zawiera wprowadzenie oraz merytoryczne podsumowanie przeprowadzonych badań. Wpływa to korzystnie na czytelność pracy i usystematyzowanie wyników badań, co należy ocenić pozytywnie, zwłaszcza przy pracy o znacznej objętości.

Wstęp pracy jest dość zwięzły. Zwiera on wszystkie najistotniejsze informacje dotyczące zagadnień będących przedmiotem badań.

Rozdział I zatytułowany „Kościół Katolicki a Unia Europejska” stanowi wprowadzenie do podjętej w dysertacji tematyki. Poruszane w nim zagadnienia są złożone, co Autorka zauważa i dokonuje zawężenia badań w tym rozdziale jedynie do najważniejszych wątków, mających najistotniejsze znaczenie dla dalszych rozważań. Autorka prezentuje tu wizję stosunków międzynarodowych i ładu gospodarczego w ujęciu katolickiej nauki społecznej w kontekście idei zjednoczenia Europy po II wojnie światowej. W celu odpowiedzi na pytanie o stosunek Kościoła katolickiego do procesu integracji europejskiej Doktorantka przedstawiła stanowiska poszczególnych papieży na temat integracji, którzy popierali działania zjednoczeniowe w aspekcie politycznym, ekonomicznym oraz duchowym. Jest to interesujący rozdział, który pomimo, że stanowi wstęp do dalszych rozważań ma jednak zasadnicze znaczenie dla zrozumienia przyczyn powstania COMECE i jej inicjatyw. Rozdział ten należy ocenić pozytywnie pod względem merytorycznym. Doktorantka odpowiedziała na postawione do tego rozdziału pytanie badawcze wskazując, iż integracja europejska znalazła się w zakresie zainteresowań Stolicy Apostolskiej (s. 57). W rozdziale tym przedstawiła również wartości chrześcijańskie i idee zjednoczeniowe w ujęciu głównych twórców przyszłej UE (Schumana, Monneta, Spinelli, Gasperigo, Churchilla, Adenauera, Spaaka – s. 50-57). Ostatecznie Autorka oceniła, iż chrześcijaństwo wpłynęło na integrację europejską. Ukształtowało wartości bliskie protagonistom UE, a w centrum tych wartości postawiło człowieka posiadającego niezbywalną godność. Chrześcijańska etyka stała się fundamentem, w oparciu, o który w Europie narodziły się prawa człowieka, demokracja, idee wolności, dobra wspólnego, indywidualizm, antropocentryzm (s.63).

W rozdziale drugim zatytułowanym „Formy relacji państwo – Kościół w państwach członkowskich Unii Europejskiej” jako cel Autorka postawiła rozważania nad tezą, że istniejący w państwach UE pluralizm modeli relacji państwo – Kościół miał istotne znaczenie na pomijanie wątku religijnego przez ustawodawstwo UE, gdyż model relacji wpływa na decyzje polityczne, stosunki gospodarcze i społeczne (s. 64). Doktorantka przedstawiła modele współczesnych relacji państwo – Kościół prezentowane w doktrynie. Następnie zaprezentowała modele tych relacji w wybranych państwach UE. Opisała model państwa wyznaniowego na przykładzie Anglii, Grecji i Danii. Natomiast w ramach modelu państwa świeckiego wyróżniła model separacji otwartej na przykładzie Niemiec, Włoch, Hiszpanii i Polski oraz model rozdziału Kościoła od państwa w wersji separacji radykalnej na przykładzie Francji i Holandii. Proponuję rozważyć, w razie ewentualnej publikacji pracy w wersji

książkowej, postugiwanie się oficjalnymi nazwami państw np. Rzeczpospolita Polska, Republika Federalna Niemiec, Republika Grecji, czy Królestwo Danii.

Przeprowadzone badania doprowadziły Doktorantkę do wniosku, iż podjęta w tym rozdziale problematyka ewoluowała przez lata w zależności od zdarzeń religijnych i politycznych w poszczególnych krajach UE. Doktoranta stwierdziła, że współcześnie w UE nie wyróżnia się państwa wyznaniowego w wersji zamkniętej. Jest to wartościowy rozdział (s.103). Na uwagę zasługuje nie tylko przedstawienie bogatego dorobku doktryny w analizowanym zakresie ale również analiza wielu dokumentów źródłowych, zwłaszcza aktów prawnych w językach narodowych wybranych państw.

W rozdziale trzecim zatytułowanym „Podstawy relacji instytucjonalnych Unii Europejskiej z kościołami i związkami wyznaniowymi” podjęto badania dotyczące kształtowania się w prawie traktatowym Unii Europejskiej stosunku do kościołów i związków wyznaniowych w kontekście wolności religijnej. Celem podjętych w tym rozdziale rozważań było uzyskanie odpowiedzi na pytanie o podstawy prawne i zasady na jakich opiera się dialog między kościołami i związkami wyznaniowymi a instytucjami europejskimi i w jakich formach jest realizowany (s. 107). Doktorantka w tym celu oraz dla określenia statusu kościołów w świetle prawa UE, przeanalizowała Kartę Praw Podstawowych, Traktaty o Unii Europejskiej i o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Białą Księgę, projekt Traktatu Konstytucyjnego dla Europy. W podsumowaniu Doktorantka stwierdza, że na mocy art. 17 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej wprowadzono postanowienia gwarantujące kościołom, stowarzyszeniom religijnym, organizacjom światopoglądowym nawiązanie przez instytucje UE „otwartego, przejrzystego i regularnego dialogu”. Stwierdza, że nałożony na UE prawny obowiązek instytucjonalizacji dialogu znalazł swoje odzwierciedlenie w powołaniu podmiotów odpowiedzialnych za utrzymywanie regularnych kontaktów z podmiotami konfesyjnymi. Na podstawie przeprowadzonej analizy Autorka stwierdza, iż określona w art. 17 TFUE zasada dialogu z organizacjami wyznaniowymi nasuwa wiele wątpliwości począwszy od jej sformułowania, które nie precyzuje charakteru i zasad dialogu. Ponadto sposób prowadzonego dialogu, głównie przez Komisję Europejską, sprawia, że pojawiają się zastrzeżenia preferencyjnego traktowania kościołów i związków wyznaniowych ze szkodą dla organizacji filozoficznych i nie wyznaniowych. Doktorantka zauważa, że sytuacji nie zmieniło wydanie „Wytycznych interpretacyjnych” w 2013 r. mających doprecyzować i usprawnić realizację art. 17 TFUE. Stwierdza, że UE w pewien sposób zwalnia się z obowiązku prowadzenia debaty z organizacjami wyznaniowymi i świeckimi zgodnie z art. 17 TFUE, który zakłada „otwarty, przejrzysty i regularny dialog”. Autorka uznaje, że „otwartość” nie spełnia swojego przeznaczenia, gdyż nie ma jasnych warunków przyjęcia rozmówców, negatywnie ocenia też kryteria dopuszczalności do dialogu.

Natomiast środki przyjęte wprowadzone w celu zapewnienia przejrzystości prowadzą się do istnienia strony internetowej. Doktorantka zauważa, że Komisja Europejska wypełnia swój obowiązek przejrzystości dialogu tylko formalnie, nie respektując merytorycznego aspektu tego wymogu, czy informowania opinii publicznej i partnerów dialogu o jego przebiegu. Zgłasza też zastrzeżenia, co do regularności dialogu. Ocenia, iż odbywa się on w różnych formach. Jedną z nich stanowią pisemne procedury konsultacyjne zainicjowane przez Komisję Europejską. Doktorantka stwierdza jednak, że w praktyce procedury te bardziej podlegają art. 11 TFUE, który odnosi się do dialogu między UE a społeczeństwem obywatelskim, niż wymogami dialogu określonego w art. 17 TFUE (s. 167-171).

Rozdział czwarty zatytułowany „Struktura organizacyjna Komisji Konferencji Biskupów Unii Europejskiej” koncentruje się na przedstawieniu podstaw prawnych i struktury organizacyjnej Komisji. Doktorantka stwierdza, iż w skład COMECE wchodzi biskupi delegowani przez konferencje biskupów państw katolickich UE. Doktorantka w rozdziale tym podejmuje analizę treści trzech dokumentów, które stanowiły podstawę funkcjonowania i struktury COMECE tj. statut z 1980 r., z 2011 r. oraz z 2017 r. Na ich podstawie określa organy Komisji Konferencji Biskupów Unii Europejskiej, jej formy działalności oraz strukturę członkowską. Odniosła się również do finansowania wskazanej instytucji stwierdzając, że jej głównym źródłem finansowania są coroczne składki członkowskie wnoszone przez episkopaty państw członkowskich oraz darowizny, zapisy i dochody z aktywów (s. 189). Rozdział został skonstruowany poprawnie. Ma on istotne znaczenie dla dalszych rozważań, podjętych w piątym, ostatnim rozdziale.

Rozdział piąty zatytułowany „Działalność Komisji Konferencji Biskupów Unii Europejskiej” stanowi najistotniejszy w pracy rozdział z punktu widzenia celu prowadzonych badań, gdyż omawia funkcjonowanie COMECE na forum UE. W rozdziale tym podjęto trzy zasadnicze zagadnienia dotyczące obszarów działalności COMECE, form działania oraz dokonano oceny działalności badanej instytucji. W ramach obszarów działalności COMECE Doktorantka skoncentrowała się na takich obszarach jak badania naukowe oraz kwestie bioetyczne, ekologia i zrównoważony rozwój, edukacja i kultura, międzynarodowa wolność religijna, sprawy zewnętrzne UE, migracja i azyl oraz prawa podstawowe obywateli Unii. Ta część rozważań jest interesująca, stanowi efekt pracy na licznych tekstach źródłowych, głównie dokumentach COMECE. Wybór obszarów działalności COMECE Doktorantka oparła na podziale zastosowanym przez COMECE przy powoływaniu jej wyspecjalizowanych komisji i stałych grup roboczych (s. 191). Zaproponowany przez Doktorantkę podział obszarów działalności COMECE jest logiczny i czytelny. Potwierdza szeroki zakres działalności analizowanej instytucji. Doktorantka, w dalszej części rozdziału piątego

wskazała formy działania COMECE, przedstawiła Inicjatywę „Dusza dla Europy”, a także opisała współpracę z Europejską Partią Ludową, z Konferencją Kościołów Europejskich, Radą Konferencji Episkopatów Europy, z ETS, z wyznawcami islamu, z młodzieżowymi organizacjami katolickimi, czy z „Don Bosco International” i „Misiones Salesianas”. Ta część rozdziału, w mojej ocenie, wypada nieco słabiej. Warto byłoby zwłaszcza pogłębić analizę współpracy z wskazanymi podmiotami i ją ocenić, zwłaszcza z Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości. Pewien niedosyt pozostawia też przedstawiona ocena działalności COMECE. W przypadku podrozdziału dotyczącego oceny działania COMECE, zwłaszcza przy prezentacji inicjatyw negatywnych, wołałabym żeby zostały one przedstawione w sposób bardziej analityczny, mniej opisowy, za to z konkretnymi własnymi wnioskami Autorki. W mojej ocenie, Doktorantka zbyt szczegółowo przedstawia zawartość analizowanych materiałów w związku z czym przeważa tu element nieco zbyt publicystyczny.

IV Strona formalna rozprawy

Oceniając pracę od strony formalnej stwierdzam, iż została ona napisana zasadniczo poprawnym językiem. Pojawiają się w niej jednak błędy literowe i stylistyczne, zwłaszcza w ostatnim rozdziale pracy (np. s. 234, 331, 333, 344, 346, 352, 359, 366, 371). Przypisy również zasadniczo wykonano poprawnie, wskazują one zebrane i wykorzystane źródła, choć uwagę zwracają dość liczne zbyt duże odstępki, druk jest „rozstrzelony” (np. przypisy na s. 32, 35, 39, 40, 125, 153, 162, 163, 185, 187, 194, 195, 198, 201, 203, 206, 214, 221, 236, 249, 251, 253, 255, 271, 287, 291, 297, 324). Podobne usterki redakcyjne można zauważyć w bibliografii, zwłaszcza przy źródłach przy których wskazano strony internetowe. Całościowo jednak, warsztat naukowy jest dość rzetelny i oceniam go pozytywnie. Uwagę zwracają liczne, rozbudowane przypisy, które zawierają dodatkowe istotne informacje. Bardzo pozytywnie wypada bogactwo literatury i materiałów źródłowych, również obcojęzycznych. Doktorantka analizuje źródła prawa międzynarodowego, prawa UE, orzeczenia Sądu Pierwszej Instancji oraz akty prawne wybranych państw UE, które wymagały tłumaczenia i analizy zgodnie z danym systemem prawnym. Ponadto, bardzo liczne, zebrane dokumenty COMECE, również wymagały tłumaczenia, co nie tylko zwiększa poziom trudności ale podnosi też wartość dysertacji, gdyż może stanowić przyczynek do dalszych badań Autorki, a po ewentualnej publikacji niewątpliwie będzie interesującym źródłem dla innych badaczy.

V Konkluzja

Ostatecznie, dysertację Pani mgr Kingi Szymańskiej „Struktura i zadania Komisji Konferencji Biskupów (Episkopatów) Wspólnoty Europejskiej (COMECE)”, oceniam jako oryginalną i wartościową pod względem merytorycznym. Wybór tematu był uzasadniony. Cel został jasno określony, a wnioski spójne z nim. Układ pracy odpowiada założeniom naukowo-badawczym. Oceniam, że Pani mgr Kinga Szymańska opanowała technikę pisania pracy naukowej.

Zawarta w poszczególnych rozdziałach treść pracy, przeprowadzona analiza, wnioski, zebrane i wykorzystane źródła w tym liczne źródła prawa i orzecznictwo wykazują znajomość przez Doktorantkę przedstawionej problematyki oraz umiejętność dokonywania analizy prezentowanych poglądów doktryny i orzecznictwa. Doktorantka wykazała się umiejętnością posługiwania się metodami właściwymi dla nauk prawnych. Zaprezentowane wnioski, poprawność formułowanych wypowiedzi przemawiają za stwierdzeniem, że Doktorantka posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W związku z tym stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia warunki ustawowe i wnioskuję o dopuszczenie Pani mgr Kingi Szymańskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

dr hab. Małgorzata Czuryk, prof. UWM

